

3 Kända ombyggnader, förändringar och underhållsarbeten

3.1 Källor och litteratur

ATA, Hälsingland, Undersviks sn, Undersviks kyrka

Broman, Johan Olof. *Glysisvallur*. Uppsala 1912-54

Länsmuseet Gävleborg, topografiskt arkiv

Länsmuseet Gävleborg, ärendearkiv

Riksantikvarieämbetet, Byggnadsregistret, Kyrkor i Bollnäs kommun, Undersviks kyrka

Rutäng, Monica. Kyrkvaktmästare i arbrå. Muntliga uppgifter, maj 2006.

Swartling, Ingrid. *Undersviks kyrka*. Ingår i serien Hälsinglands kyrkor 7, Uppsala 1961.

Tägtström, Evert. Kyrkorestaureringen i Undersvik för 250 år sedan. I: *Arbråbygden*, 1956:2

3.2 Kronologisk förteckning

Årtal	Händelse	Källa
1200-1300-talet	Den första stenkyrkan uppförs på en plats nära Orsjön, vilken utgör en del av Ljusnan. Kyrkobyggnaden, som är uppförd av gråsten, har rektangulär planform med storleken cirka 14 gånger 8 meter, utan särskilt markerat korparti. Kyrkans ingång ligger mitt på den södra sidan och byggnaden täcks av ett sadeltak.	Swartling, I. 1961.
1314	Namnet "Undersvik" omnämns (så vitt vi vet idag) för första gången i skriftliga handlingar. Kyrkan omnämns då som annexförsamling till Arbrå.	Swartling, I. 1961/ ATA
1400-1520	Kyrkan utvidgas med ungefär en tredjedel av dess längd åt väster och sannolikt tillkommer då även ett vapenhus av trä, i vilket kyrkobyggnadens enda ingång fanns. Sannolikt förses kyrkan vid utvidgningen med två tegelvalv som vilade på mittpelare av tegel. I kyrkorummet fanns ett murat altare av tegel.	Swartling, I. 1961/ RAÄ, byggnadsregistret
1577	Klockstapelns två klockor gjuts av gelbgjutaren Even Olsson.	Swartling, I. 1961.
1632	Prosten Broman uppger sig i början av 1700-talet ha sett detta årtal skrivet på valvet i kyrkorummet, men det är oklart om detta åsyftar valvmålningens ålder.	Swartling, I. 1961.
1680-1690-talet	Kyrkan förvärvar troligen en predikstol från Alfta församling, vilken tillverkats 1657.	Swartling, I. 1961.
1600-talets slut	Kyrkan eldhärjas.	Swartling, I. 1961.
1691	Ett kungligt brev upprättas om "Collect till reparation". Troligen upprättades detta relativt snart efter branden i kyrkan. Kyrkan renoveras således vid denna tid efter branden.	Swartling, I. 1961.
1693	Kyrkans skruvas ihop med järn som tillverkats i Njutånger.	Tägtström, E. 1956.
1696	Reparation av valven i kyrkorummet. Kyrkan uppges ha många brister. Ett vapenhus byggs.	Tägtström, E. 1956.
1700	Två fönster till kyrkans västra gavel införskaffas.	Tägtström, E. 1956.
1704	Nytt golv läggs i kyrkan. Altaret förses med ett nytt skrank och	Tägtström, E. 1956.

	kyrkbänkarna byts ut mot nya.	
1705	De tre fönsteröppningarna på södra sidan utvidgas och förses med nya fönsterbågar. Nya fönster med galler sätts in i sakristian. Kyrkans väggar vitkalkas både ”utan som innan” av murmästaren Lars Jille.	Tägtström, E. 1956.
1706	Kyrkans väggar är vitkalkade.	Swartling, I. 1961.
1700-talets början	”Wapn-huset är nu bygd af trä på södra wäggen, mit uppå then nyare tilökningen i wästern.” Av en 1700-talsakvarell av O. Rehn att döma tycks vapenhuset vara uppfört av grovt timmer på en cirka meterhög stensockel. I kyrkorummet finns enligt Broman en läktare i väster, målad med gammal målning. Predikstolen flyttas och placeras i koret och förses samtidigt med åtskilliga prydnader på sidorna. På ett av ornamenten står årtalet 1724 skrivet vilket möjligen skulle kunna tyda på att predikstolen redan detta år omvandlades till en s.k. altarpredikstol.	Broman J.O. 1912/ Swartling, I. 1961.
1718	En ny altartavla tillverkad av mästare Petter Blom sätts in i kyrkan.	Tägtström, E. 1956.
1724	Altartavlan målas.	Tägtström, E. 1956.
1742	Klockstapelns mindre klocka gjuts om av Erik Hillström, Gävle.	Swartling, I. 1961.
1759	Kyrkans nuvarande klockstapel byggs på sin ursprungliga plats ”uti bogårdsmuren om”. Klockstapeln uppförs under ledning av den självlärde snickaren Per Jonsson från Rångsta, Ljusdal. Byggnaden har en åttkantig planform med en underliggande spånklädd bod samt yttre hörnstolpar vilka bär upp en räckesförsedd klockvåning, samt en lökformad huv med hög spira.	Swartling, I. 1961.
1763	Resenären O. Rehn målar en akvarell över området kring kyrkan. På denna syns den medeltida kyrkan som nu har bågformade fönsteröppningar och sannolikt ett spåntak krönt av tre höga spiror på taknocken. Sannolikt har fönsteröppningarna tagits upp under 1700-talet. Nära kyrkobyggnaden syns den nuvarande klockstapeln innan den flyttades till sin nuvarande plats. Klockstapelns större klocka som hade spruckit gjuts om detta år av Gerhard Meijer i Stockholm. Räkenskaperna från detta år omnämner en reparation av den ”västra bofälliga porten” till kyrkogården, vilken utförs av byggmästaren Olof Romberg från Dalarna.	Swartling, I. 1961.
1788-89	Undersviks nuvarande kyrka uppförs sedan den gamla blivit ”dels förfallen, dels för en tilltagande folkmängd otillräcklig.” Den nya kyrkan uppförs några hundra meter längre från Ljusnan, möjligen pga denna plats ansågs bättre ur kommunikationssynpunkt då den låg intill den nyanlagda landsvägen. Den slutliga ritningen till kyrkan är osignerad och odaterad, men enligt Cornell är det möjligt att gävlebyggmästaren Loëll står bakom förslaget då kyrkobyggnaden påminner om några av de kyrkor han uppförde i Ångermanland och Medelpad. Undersviks kyrka uppförs med rektangulär plan och sakristia placerad bakom koret i en smalare och lägre del. Fasaderna är vitputsade med stora rundbågiga fönsteröppningar och byggnaden täcks, i likhet med sakristian, av ett brant valmat spåntäckt tak. Sten tas från den gamla kyrkan som rivs. Inredningen i den nya kyrkan går i tidstypiska ljusa färger och innertaket utgörs av ett långsträckt tunnvalv av trä med dubbla gördelbågar som vilar på kopplade pilastrar längs innerväggarna.	Swartling, I. 1961/ RAÄ, byggnadsregistret

	Innertaket av trä talar dock för att arkitekten varit någon annan än Loëll, då han hade för vana att förse de kyrkor han var med om att uppföra med tegelvalv.	
1800-talets mitt	Kyrkans interiör genomgår en ” <i>tämligen omfattande restaurering</i> ”. Vid denna tid tillkommer konstnären Albert Blombergssons stora altarmålning som är en kopia av altarmålningen i Kungsholms kyrka från 1823, ett motiv som även förekommer i flera Hälsingekyrkor. Kyrkorummets nuvarande predikstol tillkommer även vid samma restaurering.	Swartling, I. 1961.
1856	Byggmästare Ludvig Hedin upprättar ett stadsfäst och godkänt förslag till ombyggnad av kyrkan som innefattade både ett ” <i>mäktigt torn</i> ” samt vissa förändringar i arkitekturen, men detta förslag genomförs emellertid aldrig.	Swartling, I. 1961.
1868	Undersvik övergår från att vara annex till Arbrå församling till att bli en egen församling.	Swartling, I. 1961.
1873	Kyrkans första orgel, byggd av orgelbyggarfirman E. A. Setterquist, Örebro, placeras i kyrkorummet.	Swartling, I. 1961.
1890	Klockstapeln flyttas från sin ursprungliga plats till sitt nuvarande läge. Enligt ortstraditionen utförs flytten av en O. Olsson från Knåda i Ovanåker som genomför flyttningen med hjälp av domkrafter och rullar.	Swartling, I. 1961.
1922	En ny kamin tillverkad vid Norra hammars bruk sätts in i Undersviks kyrka.	ATA
1928	Kyrkan restaureras efter ett förslag framtaget av bollnäsarkitekten Carl Bååth. Fasadernas puts lagas och avfärgas i samma färgton som tidigare. Nya ventiler på sockeln för att förhindra svamp och dylikt. Ny ingång till sakristian via en trappa och dörr i sakristians västra fasad. Golven och bjälklagen rivs ur och läggs tillbaka efter omläggning av bjälklag mm. Samtliga invändiga murytor och valv rengörs, lagas och vitkalkas. Bänkinredningen byggs om, men de gamla bänkskärmar, dörrarna och ryggarna behålls. Altarskranket byggs om så att ingång erhålls även på södra sidan. Nymålning och omförgyllning av läktarornament, altarbord mm. Innerdörrar, trappbarriärer och bänkinredning oljemålas i blågrå och pärlgrå kulör. Nytt tegelstensgolv i sakristians vindfång. Under sakristian anläggs en källare med arkivrum och värmecentral. Den gamla predikstolstrappan rivs och ersätts med en betongtrappa till källaren. Kyrkan förses med ny elektrisk belysning istället för den tidigare provisoriska elbelysningen.	ATA
1947	Ett underjordiskt bisättningshus uppförs i sydöstra hörnet av kyrkotomten efter en ritning av byggmästare O. G. Berg. Nytt staket sätts upp runt gamla kyrkogården samt kyrkotomten.	ATA
1950-1952	Kyrkoruinen som sedan 1780-talet varit övertäckt med jord grävs ut under Riksantikvarieämbetets överinseende. En redskapsbod av trä som stått på den gräsbeklädda kullen flyttas utanför kyrkogården. Ruinen konserveras och restaureringen innebär bl a att sakristian samt pelare i byggnaden muras upp på nytt med tegel. Murarna torvtäcks.	ATA
1952-1953	Kyrkogården utvidgas efter ett förslag av schaktmästaren J. A. Bengtsson, Arbrå.	ATA

1950-talet	Delar av kyrkans spåntak läggs om med spån sågade ur plankor med liggande årsringar.	Länsmuseet Gävleborg, ärendearkiv
1955-56	Kyrkan restaureras efter ett förslag av ingenjör Wilhelm Bååth varvid några förändringar görs i interiören, bl a förminskning av läktaren (cirka 2,5 meter) samt ny färgsättning. Nya innerdörrar sätts in som nytillverkas efter 1700-talsoriginal. En ny orgel byggd av den danska firman Marcusson & Son, Aabernraa, tillkommer som ersättning för orgeln från 1873. Isolering av valvet med kutterspån. Fasaderna putsas och avfärgas. Troligen får hörnpelare och lisener nu avvikande grå kulör. Taket tjäras om. Fyra lyktstolpar sätts upp på kyrkotomten väster om kyrkan.	Swartling, I. 1961/ ATA
1965	Klockstapeln restaureras och målas om.	ATA
1974	Förslag till en utvidgning av kyrkogården upprättas av trädgårdsarkitekt Sven Fasth och godkänns av Riksantikvarieämbetet. Kyrkogården anläggs efter detta.	Länsmuseet Gävleborg, ärendearkiv
1980-talet	Lagningar av kyrkans spåntak görs med tryckimpregnerade och sågade spån av en lokal entreprenör.	Länsmuseet Gävleborg, ärendearkiv
1983	Kyrktaket tjäras om.	ATA
1984	Exteriör och interiör renovering av kyrkan. Hela kyrkan tvättas och målas om. På fasader ersätts cementlagningar med kalkputs. Fasaderna avfärgas med kalkfärg. Nyttillverkning av stuprör och hängrännor. Ommålning av fönster, dörrar och järndetaljer. Väggar och valv i kyrkorummet kalkavfärgas. Bänkkvarter, pelare, fönster etc. ommålade med linoljefärg. Korgolv och golv i sakristia slipade och behandlade med golvolja. En läktarunderbyggnad, bl a innehållande toalett och städsåp, uppförs i kyrkorummet. Kyrkan förses även med ny uppvärmning genom vattenburen elvärme via panelradiatorer under bänkarna.	ATA
1989	Konservator Per Mattsson, Gävle utför konserveringsarbeten på predikstol, altaruppsats, altarring, orgelfasad samt några lösa inventarier.	Länsmuseet Gävleborg, ärendearkiv/ ATA
1992	Hälsinge takspån gör lagningar på kyrkans spåntak.	Länsmuseet Gävleborg, ärendearkiv
1997	Församlingen får tillstånd att bygga ett nytt textilskåp i sakristian.	Länsmuseet Gävleborg, ärendearkiv
1999	Alla kyrkans takfall utom de båda södra (långhus och sakristia) tjärstryks med ren furutjära av Skogens kols fabrikat. De södra takfallen bedöms vara så dåliga att de måste bytas ut i sin helhet.	Länsmuseet Gävleborg, ärendearkiv
2004	Reparation och omtjärning av kyrktaket.	Länsmuseet Gävleborg, ärendearkiv
2005	Jordvärmeanläggning installeras i kyrkan.	Rutäng, M. 2006